

PROF. DR HAB. MIECZYŚLAW SZYMCZAK

28 lutego br. w Domaniewie (gm. Dalików, pow. Poddębice, woj. łódzkie) odbyła się uroczystość nadania tamtejszej Szkole Podstawowej imienia profesora Mieczysława Szymczaka, który pochodził z oddalonego o dwa kilometry Domaniewka. Profesor Mieczysław Szymczak był człowiekiem, który przez całe życie podkreślał swój związek z rodzinnym regionem i jak nikt inny spośród językoznawców przedstawił język tego regionu w swych pracach naukowych.

Poczynając od studiów doktoranckich, profesor Mieczysław Szymczak był związany z Uniwersytetem Warszawskim – był m.in. pierwszym dyrektorem Instytutu Języka Polskiego na Wydziale Polonistyki w latach 1975–1981 – oraz z Towarzystwem Kultury Języka i z „Poradnikiem Językowym – był prezesem Zarządu Głównego Towarzystwa w latach 1976–1985 i redaktorem naczelnym naszego czasopisma w latach 1977–1985.

Z okazji wymienionej wyżej uroczystości, przywołującej postać profesora Mieczysława Szymczaka, a także w związku z 35. rocznicą Jego śmierci, przypadającą na rok bieżący, zamieszczamy poniżej Jego biogram naukowy.

Profesor Mieczysław Szymczak był polonistą i sławistą, językoznawcą – dialektologiem, historykiem języka, leksykografem, profesorem zwyczajnym na Uniwersytecie Warszawskim.

Urodził się we wsi Domaniewek 5 października 1927 r. w rodzinie chłopskiej, był synem Wojciecha i Jadwigi z domu Kowalczyk. Do wybuchu II wojny światowej uczył się w szkole podstawowej w Domaniewku, a w czasie okupacji niemieckiej na tajnych kompletach. Po wojnie kontynuował naukę w gimnazjum w Łęczycy, zakończoną egzaminem maturalnym w 1948 r. W tymże roku rozpoczął studia polonistyczne na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Łódzkiego. W uniwersyteckim periodyku „Prace Polonistyczne” opublikował swoją pierwszą rozprawę z historii języka pt. *Z dziejów wyrazu **chrobry*** [1951] i – wraz z Jadwigą Kozakówną – pierwszą pracę dialektologiczną pt. *Obrzędy weselne we wsi Czechy, pow. Sieradz* [1953]. W 1952 r. uzyskał magisterium na podstawie pracy pt. *Fonetyka gwary Domaniewka*, opracowanej pod kierunkiem prof. Zdzisława Stiebera.

Od 1952 r. odbywał studia doktoranckie (aspiranckie) w Katedrze Języka Polskiego na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Warszawskiego, z którym będzie związany do końca życia. Uczestniczył w badaniach dialektologicznych prowadzonych do 1953 r. na Warmii i Mazurach przez Zespół Dialektologiczny przy Zakładzie Języka Polskiego Uniwersytetu Warszawskiego pod kierunkiem prof. prof. Witolda Doroszewskiego i Haliny Konecznej. Wynikiem tych badań była m.in. monografia książkowa pt. *Słownictwo Warmii i Mazur. Stopnie pokrewieństwa. Życie społeczne i zawody*, opracowana przez M. Szymczaka we współautorstwie z E. Jurkowskim i I. Łapińskim, opublikowana jako V tom naukowej serii wydawniczej „Studia Warmińsko-Mazurskie” [1959].

Mieczysław Szymczak został zatrudniony na Uniwersytecie Warszawskim jako adiunkt w 1956 r., a 27 X 1958 r. uzyskał stopień naukowy doktora na podstawie dysertacji *Gwara Domaniewka i wsi okolicznych w powiecie łęczyckim* [publ. 1961], opracowanej pod kierunkiem prof. Witolda Doroszewskiego. Praca ta, będąca zwieńczeniem badań gwary rodzinnej wsi, weszła do kanonu polskiej literatury dialektologicznej. Zawierała pełny opis systemu gwarowego (fonetyka, fleksja, słowotwórstwo, składnia), wybór tekstów w zapisie fonetycznym oraz komplet zdjęć rentgenograficznych aparatu mowy. Z racji uznawania dialektu (gwary) za zjawisko dynamiczne, ewolucyjne, stała się wzorcową realizacją tzw. warszawskiej (socjologicznej) metody badania dialektów ludowych, według której należy ukazywać całą zróżnicowaną postać gwary, a nie tylko docierać do jej najbardziej archaicznych form. Pracę tę uzupełnił *Słownik gwary Domaniewka w powiecie łęczyckim* [publ. 1961–1973, cz. I–VIII], zawierający ok. 29 tysięcy wyrazów i połączeń wyrazowych, ukazujący jeden z największych zbiorów leksyki gwar jednej wsi w obrębie całej polskiej leksykografii gwarowej. Były to ujęcia prekursorskie wobec wchodzącej dopiero do nauki polskiej nowej dyscypliny – socjolingwistyki. Z tego okresu należy także wymienić artykuł pt. *Uwagi słowotwórczo-semantyczne o polskim współczesnym słownictwie technicznym* [1961], w którym M. Szymczak – podkreślając znaczenie słownictwa specjalistycznego – proponował wyodrębnienie oddzielnej dyscypliny naukowej – „terminologii”, czyli nauki o terminach.

W 1965 r. Mieczysław Szymczak uzyskał habilitację na podstawie rozprawy pt. *Nazwy stopni pokrewieństwa i powinowactwa rodzinnego w historii i dialektach języka polskiego* [1966], a wraz z nią stanowisko docenta na Uniwersytecie Warszawskim. Stosując nowatorską wówczas metodę pola leksykalnego w badaniach z zakresu leksykologii historycznej, omówił w tej rozprawie 530 nazw tworzących to pole z uwzględnieniem relacji między nimi i ich ewolucji w okresie od XVI do XX w. Tej problematyce poświęcił również szereg artykułów, które ukazały się w edycjach naukowych polskich i zagranicznych w latach 1967–1970. W latach 1968–1970 M. Szymczak – jako *visiting professor* – wykładał w Kanadzie na University of Alberta w Edmonton, gdzie zorganizował katedrę języka polskiego. Opracował wówczas m.in. studium pt. *Central Problems in the Morphology of the Slavic Languages* [publ. 1971].

Po powrocie do Polski Mieczysław Szymczak został zastępcą dyrektora Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego [1971–1975], kierownikiem Zespołu Dialektologii Polskiej w tym Instytucie [1973–1975] oraz kierownikiem Zakładu Językoznawstwa Instytutu Języka Polskiego PAN w Warszawie

[od 1973], był także sekretarzem generalnym VII Międzynarodowego Kongresu Słowistów, obradującego w Warszawie w dniach 21–27 VIII 1973 r. Podejmując aktualną wówczas problematykę integracji językowej, M. Szymczak przedstawił rezultaty badań czterech obszarów dialektów mieszanych: polskich kresowych (przeniesionych przez repatriantów na teren tzw. Ziemi Odzyskanych), czeskich z pogranicza z Niemcami, bułgarskich północnowschodnich oraz rosyjskich z byłych Prus Wschodnich w rozprawie pt. *Nowe mieszane dialekty słowiańskie* [1973]. W 1974 uzyskał nominację na profesora nadzwyczajnego nauk humanistycznych.

W 1975 r. pod redakcją naukową i z udziałem autorskim Mieczysława Szymczaka ukazał się *Słownik ortograficzny języka polskiego wraz z zasadami pisowni i interpunkcji*. Słownik ten, obejmujący ponad 100 tysięcy haseł, uwzględniał słownictwo ogólne, specjalistyczne, najnowsze zapożyczenia, nazwy własne (osobowe i geograficzne), skróty i skrótowce oraz najbardziej charakterystyczne regionalizmy; zalecał spolszczoną pisownię wielu zapożyczeń leksykalnych, co zapoczątkowało funkcjonalizm kodyfikacyjny w tym zakresie; rozwijał zasady lingwistycznej interpretacji zasad pisowniowych.

Mieczysław Szymczak w latach 1975–1981 był dyrektorem Instytutu Języka Polskiego Uniwersytetu Warszawskiego oraz kierownikiem Zakładu Historii Języka Polskiego i Dialektologii tego Instytutu (1975–1982, 1983–1985). Po śmierci prof. Witolda Doroszewskiego został redaktorem naczelnym czasopism „Poradnik Językowy” (1977) i „Prace Filologiczne” (1979), wiceprzewodniczącym Komitetu *Atlasu językowego Europy*, był redaktorem naukowym wielu zbiorowych publikacji językoznawczych i inicjatorem ogólnopolskich przedsięwzięć z zakresu kultury języka.

W latach 1978–1981 ukazał się pod redakcją naukową Mieczysława Szymczaka trytomowy *Słownik języka polskiego*, który do r. 2000 miał kilkadziesiąt wznowień i dodruków. Był to słownik przeznaczony dla szerokiego kręgu odbiorców, zawierał ok. 70 tysięcy haseł, prezentując przede wszystkim słownictwo 2. połowy XX w., pod względem metodologicznym kontynuował tradycje warszawskiej szkoły leksykografii praktycznej, której podwaliny stworzył W. Doroszewski i grono jego współpracowników.

W 1978 r. Mieczysław Szymczak został profesorem zwyczajnym nauk humanistycznych, został także wybrany na przewodniczącego Komitetu Językoznawstwa PAN. W latach 1978–1985 należał do Międzynarodowego Komitetu Słowistów, pełnił funkcję wiceprzewodniczącego Międzynarodowej Asocjacji Badania i Upowszechniania Kultur Słowiańskich UNESCO, był w tym okresie członkiem wielu towarzystw naukowych – polskich i zagranicznych (m.in. Societas Jablonoviana w Lipsku), prezesem Zarządu Towarzystwa Kultury Języka, członkiem komitetów redakcyjnych szeregu czasopism naukowych – polskich i zagranicznych (m.in. „Zeitschrift für Phonetik Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung”, „Polonica”, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”). Prowadził szeroką działalność ekspercką jako przewodniczący Komisji Kultury Języka KJ PAN, Komisji Ustalania Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych, Komisji Programów Szkolnych z zakresu Języka Polskiego, Komisji Standaryzacji Nazw Geograficznych Świata, Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej ds. Kadr Naukowych.

Dorobek naukowy Mieczysława Szymczaka obejmuje 270 pozycji bibliograficznych i dotyczy dialektologii oraz geografii lingwistycznej, historii języka, językoznawstwa normatywnego, kultury języka i poprawności językowej, leksykologii i leksykografii, słowotwórstwa, stylistyki i glottodydaktyki. Oprócz prac w języku polskim publikował także w językach angielskim, niemieckim i rosyjskim. Wypromował kilkudziesięciu magistrów i jedenastu doktorów, był recenzentem w 28 przewodach doktorskich, 15 habilitacyjnych i 20 profesorskich.

Profesor Mieczysław Szymczak zmarł nagle i przedwcześnie 30 września 1985 r. w Sofii, podczas pobytu na konferencji Międzynarodowej Asocjacji Badań i Upowszechniania Kultur Słowiańskich UNESCO. Został pochowany na Cmentarzu Komunalnym (d. Wojskowy) na Powązkach w Warszawie, w kwaterze profesorskiej. Był odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Komisji Edukacji Narodowej. Był człowiekiem nieustannej pracy, niespożytej wręcz energii i wielkiej spolegliwości.

Stanisław Dubisz
(Towarzystwo Kultury Języka,
Warszawa,
e-mail: stdubisz@gmail.com)
ORCID: 0000-0002-4784-5399